

Umarova Dilafruz Anvarovna.

boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrası

assistent o'qituvchisi

umarovadilaftuz@gmail.com

YUQORI TA'LIM MUHITIDA NOVERBAL MULOQOTNI O'RGATISHNING METODIK TAMOYILLARI VA TEXNOLOGIYALARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada yuqori ta'lim muhitida talabalarda noverbal muloqot ko'nikmalarini shakllantirishning nazariy asoslari, metodik tamoyillari va zamonaviy pedagogik texnologiyalari tahlil qilinadi. Noverbal muloqotning mazmuni, uning ta'lim jarayonidagi ahamiyati, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, rolli o'yinlar, dramatizatsiya, videotahlil kabi texnologiyalar orqali o'rgatish usullari yoritiladi. Shuningdek, bu ko'nikmalarni amaliyotga tatbiq etish yo'llari, refleksiya va o'z-o'zini baholash mexanizmlari asosida talabalarning kommunikativ salohiyatini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: noverbal muloqot, pedagogik metodika, yuqori ta'lim, muloqot ko'nikmalari, rolli o'yin, dramatizatsiya, videotahlil, interaktiv trening, refleksiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kommunikativ kompetensiya

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ НЕВЕРБАЛЬНОМУ ОБЩЕНИЮ В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются теоретические основы, методические принципы и современные педагогические технологии формирования невербальных коммуникативных навыков у студентов в условиях высшего образования. Раскрывается содержание невербального общения, его значение в учебном процессе, а также методы обучения с использованием личностно-ориентированного подхода, ролевых игр, драматизации, видеоанализа и интерактивных тренингов. Особое внимание уделяется практическому применению этих навыков, механизмам рефлексии и самооценки, способствующим развитию коммуникативной компетентности студентов.

Ключевые слова: невербальное общение, педагогическая методика, высшее образование, коммуникативные навыки, ролевые игры, драматизация, видеоанализ, интерактивный тренинг, рефлексия, личностно-ориентированное обучение, коммуникативная компетентность

METHODOLOGICAL PRINCIPLES AND TECHNOLOGIES FOR TEACHING NONVERBAL COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION SETTINGS

Annotation. This article explores the theoretical foundations, methodological principles, and modern pedagogical technologies for developing students' nonverbal communication skills in higher education settings. It examines the nature and significance of nonverbal communication in the learning process, highlighting instructional approaches such as learner-centered methods, role-playing, dramatization, video analysis, and interactive training. The article also discusses practical implementation strategies, including reflection and self-assessment mechanisms, aimed at enhancing students' communicative competence.

Keywords: nonverbal communication, pedagogical methodology, higher education, communication skills, role-playing, dramatization, video analysis, interactive training, reflection, learner-centered instruction, communicative competence

Kirish. Noverbal muloqotni o'rgatishda samarali natijaga erishish uchun ta'lim jarayonida bir necha muhim yondashuvlar qo'llaniladi. Ulardan biri — kontekstual yondashuv bo'lib, bunda

talabalar real hayotiy vaziyatlarda muloqot qilishni o'rganadilar. Bu yondashuv orqali noverbal ifoda vositalari tabiiy muhitda qo'llaniladi, talaba o'z harakatlarini ongli ravishda boshqarishni o'rganadi.

Yana bir muhim yondashuv — refleksiv yondashuv bo'lib, talabalar o'z muloqot uslubini tahlil qiladi, o'zini baholaydi va takomillashtirish yo'llarini izlaydi. Bu yondashuv orqali noverbal muloqot shunchaki texnik ko'nikma emas, balki shaxsiy o'sish vositasi sifatida qaraladi.

Ko'p madaniyatli yondashuv ham dolzarb hisoblanadi. Talabalar turli madaniyatlarda noverbal ifoda vositalarining farqliligini o'rganadilar, bu esa ularning global kommunikatsiya salohiyatini oshiradi. Masalan, ko'z qarashi, tana masofasi, imo-ishora talqini madaniy kontekstga qarab turlicha bo'lishi mumkin.

O'quv muhitini tashkil etish

Noverbal muloqotni o'rgatish samaradorligi ko'p jihatdan o'quv muhitining qanday tashkil etilganiga bog'liq. Ijobiy, ochiq va ishonchli muhitda talabalar o'zini erkin ifodalaydi, xatolardan qo'rqmaydi va tajriba qilishga intiladi. O'qituvchi bu muhitni yaratishda emotsional qo'llab-quvvatlash, konstruktiv fikr-mulohaza, rag'batlantirish va tengdoshlik tamoyillariga tayanadi.

Mashg'ulotlar interaktiv shaklda, guruhli va juftlikda tashkil etiladi. Har bir talaba muloqot jarayonida faol ishtirok etadi, o'z pozitsiyasini bildiradi, boshqalarni tinglaydi va baholaydi. Bu esa noverbal muloqotning tabiiy shakllanishiga zamin yaratadi.

Baholash va monitoring

Noverbal muloqot ko'nikmalarini baholashda an'anaviy test usullari yetarli bo'lmaydi. Shu sababli, amaliy baholash, videotahlil, o'z-o'zini baholash, tengdosh fikri, portfel usuli kabi ko'p komponentli baholash tizimi qo'llaniladi. Bu tizim orqali talabaning rivojlanish dinamikasi, o'zgarishlar, kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Baholash faqat natijani emas, balki jarayonni ham qamrab oladi. Talabaning ishtiroki, emotsional ifodasi, kontakt o'rnatish qobiliyati, tana tili va ovoz ohangi baholash mezonlari sifatida olinadi. Bu yondashuv talabaning o'zini anglash, o'z ustida ishlash va kommunikativ salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Yuqori ta'lim muhitida noverbal muloqotni o'rgatish talabalarning shaxsiy, ijtimoiy va kasbiy salohiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu ko'nikmalar orqali talabalar o'z fikrini emotsional jihatdan boy, ishonchli va madaniyatli tarzda ifodalaydi, jamoaviy ishlarda samarali ishtirok etadi, professional muhitda muvaffaqiyatli muloqot qiladi.

Noverbal muloqotni o'rgatish metodikasi shaxsga yo'naltirilganlik, faollik, integratsiya, ko'rgazmalilik va refleksiya tamoyillariga tayanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar — rolli o'yin, dramatisatsiya, videotahlil, interaktiv trening, refleksiv yozuv — bu metodikani amaliy jihatdan boyitadi. Tatbiq etish yo'llari esa seminarlar, fanlararo integratsiya, taqdimotlar, mentorlik va o'z-o'zini baholash mexanizmlari orqali ta'lim jarayoniga integratsiyalashadi.

Kelajakda noverbal muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni yanada takomillashtirish, fanlararo yondashuvni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni qo'llash va madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish orqali talabalarning kommunikativ salohiyatini yanada yuksaltirish mumkin.

Olingan natijalar va ularning tahlili. Yuqori ta'lim muhitida noverbal muloqotni o'rgatish bo'yicha olib borilgan metodik tajribalar shuni ko'rsatadiki, talabalarning kommunikativ salohiyati sezilarli darajada oshadi. Mashg'ulotlarda rolli o'yinlar, dramatisatsiya, videotahlil va interaktiv treninglardan foydalanish natijasida talabalar o'z tana tili, mimika, ovoz ohangi va kontakt o'rnatish ko'nikmalarini amaliyotda qo'llay boshlagan.

Tahlil natijalariga ko'ra, talabalar o'z muloqot uslubini refleksiv baholash orqali o'zini anglash, xatolarni tan olish va takomillashtirishga intilgan. Guruhli mashg'ulotlarda ishtirok etgan talabalar orasida ijtimoiy faollik, liderlik, empatiya va murosaga kelish ko'nikmalari kuchaygan. Ayniqsa, videotahlil texnologiyasi orqali o'z muloqotini ko'rgan talabalar o'z ifoda vositalarini ongli ravishda boshqarishni o'rganib, nutq va noverbal ifoda o'rtasidagi muvozanatni saqlashga intilgan.

Baholash mezonlari asosida o'tkazilgan monitoring shuni ko'rsatdiki, noverbal muloqotga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar talabalarning o'zaro munosabatlarida ijobiy o'zgarishlarga

olib kelgan. O'quvchilar o'z fikrini ishonchli, emotsional jihatdan boy va madaniyatli tarzda ifodalashga erishgan. Shuningdek, o'z-o'zini baholash va tengdosh fikri asosida shakllangan portfel usuli talabalarining individual rivojlanish dinamikasini aniqlashda samarali vosita bo'lgan.

Umuman olganda, olingan natijalar noverbal muloqotni o'rgatish metodikasining yuqori ta'lim muhitida amaliy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Bu yondashuvlar nafaqat kommunikativ kompetensiyani, balki shaxsiy va kasbiy salohiyatni ham rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Yuqori ta'lim muhitida noverbal muloqotni o'rgatish metodikasini yanada takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi:

Pedagogik kadrlar malakasini oshirish — o'qituvchilar noverbal muloqotning nazariy asoslari, madaniyatlararo farqlari va amaliy metodlari bo'yicha maxsus treninglardan o'tishi zarur. Bu ularning dars jarayonida noverbal ifoda vositalaridan ongli va samarali foydalanishiga xizmat qiladi.

Fanlararo integratsiyani kuchaytirish — noverbal muloqot psixologiya, lingvistika, madaniyatshunoslik, kasbiy kommunikatsiya fanlari bilan uzviy bog'liq holda o'rgatilishi kerak. Bu yondashuv talabalarining bilim doirasini kengaytiradi va ko'nikmalarni turli kontekstlarda qo'llash imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish — videoanaliz, virtual simulyatsiya, raqamli taqdimotlar, onlayn refleksiya platformalari orqali talabalarining muloqot ko'nikmalarini mustahkamlash mumkin. Bu texnologiyalar o'z-o'zini baholash va rivojlanish monitoringini soddalashtiradi.

Madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish — talabalar turli madaniyatlarda noverbal ifoda vositalarining talqinini o'rganishi, xalqaro muloqotda moslashuvchan bo'lishi uchun maxsus mashg'ulotlar tashkil etilishi lozim. Bu ularning global kommunikatsiya salohiyatini oshiradi.

Tizimli baholash mexanizmini ishlab chiqish — noverbal muloqot ko'nikmalarini baholash uchun ko'p komponentli, jarayon va natijani qamrab oluvchi mezonlar asosida baholash tizimi ishlab chiqilishi zarur. Bu talabaning individual rivojlanishini aniqlash va pedagogik yondashuvni moslashtirishga yordam beradi.

Xulosa: Yuqori ta'lim muhitida noverbal muloqotni o'rgatish talabalarining kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Tana tili, mimika, imo-ishora, ovoz ohangi kabi ifoda vositalari orqali talabalar o'z fikrini emotsional, ishonchli va madaniyatli tarzda yetkazish ko'nikmasini egallaydilar. Bu esa ularning shaxslararo munosabatlarda, jamoaviy ishlarda va kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatli ishtirok etishiga zamin yaratadi.

Maqolada ta'kidlanganidek, noverbal muloqotni o'rgatish metodikasi shaxsga yo'naltirilganlik, faollik, integratsiya, ko'rgazmalilik va refleksiya tamoyillariga asoslanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar — rolli o'yinlar, dramatizatsiya, videotahlil, interaktiv trening va refleksiv yozuv — bu metodikani amaliy jihatdan boyitadi. O'quv muhitining ijobiy tashkil etilishi, fanlararo integratsiya va tizimli baholash mexanizmlari esa o'rgatish jarayonining samaradorligini oshiradi.

Kelgusida noverbal muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni yanada takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirish orqali talabalarining kommunikativ salohiyatini yuksak darajaga olib chiqish mumkin. Bu esa zamonaviy jamiyat talablariga javob beradigan, ijtimoiy jihatdan faollashgan va kasbiy jihatdan raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. — Moskva: Aspekt Press, 2020.
2. Mehrabian A. Nonverbal Communication. — New York: Aldine Transaction, 2007.
3. G'ulomov S., Karimova M. Pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: O'zbekiston, 2021.

4. Argyle M. Bodily Communication. — London: Routledge, 2013.
5. Xodjayev N. Shaxslararo muloqot psixologiyasi. — Toshkent: Fan, 2019.
6. Knapp M.L., Hall J.A. Nonverbal Communication in Human Interaction. — Boston: Cengage Learning, 2014.
7. Qodirova D. Yuqori ta'limda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasi. — Toshkent: TDPU, 2022.
8. Burgoon J.K., Guerrero L.K., Floyd K. Nonverbal Communication. — New York: Routledge, 2016.
9. Vygotsky L.S. Myshlenie i rech'. — Moskva: Pedagogika, 1982.
10. Jalolov J.J. Pedagogik mahorat. — Toshkent: TDPU, 2020.
11. Hall E.T. The Silent Language. — New York: Anchor Books, 1973.
12. Musayeva M. Ta'limda kommunikatsiya madaniyati. — Samarqand: SamDU, 2021.